

УДК 581.9 (477)

СУЧАСНИЙ СТАН ФЛОРИ СУДИННИХ РОСЛИН НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА “СИНЕВИР”

Ю.Ю.Тюх

Сучасний стан флори судинних рослин національного природного парку “Синеvir”. - Тюх Ю.Ю.- Флора судинних рослин НПП “Синеvir” охоплює 890 видів (з 392 родів та 109 родин), переважна більшість яких зосереджена у середньому гірському поясі. Високогірна флора Синевиру порівняно бідна (160 видів), тим часом вона найбільш насичена рідкісними видами (близько 100 видів, серед яких 20 видів відноситься до 1-2 категорій рідкісності).

Ключові слова: флора, судинні рослини, НПП «Синеvir»

Адреса: Національний природний парк “Синеvir”, Міжгірський район, Закарпатська обл.

A modern state of the Flora of the Vascular Plants within the National Nature Park “Synevyr”. - Yu.Yu.Tjukh.- The Flora of the Vascular Plants within the National Nature Park “Synevyr” includes 890 species belonging to 392 genera and 109 Families, and most of them occur in the middle mountain belt. The High-Mountain Flora of the “Synevyr” is rather poor (160 species) but it is the rich with the rare species (about 100 species within which 20 belong to 1 or 2 categories of rariness).

Key words: Flora, Vascular plants, NPP “Synevyr”

Address: synevyr@mgir.net.ua

Вступ

Встановлення сучасного стану регіональних флор на території Українських Карпат, є важливою складовою дослідження біорізноманіття, у тому числі для розвитку заповідної справи й формування екологічної мережі. До останнього часу флора гірського масиву Горгани й його важливої частини, яка знаходиться на території природного національного парку “Синеvir”, була недостатньо вивчена, а наявні дані потребували перегляду та узагальнення [1-6].

Нами нещодавно здійснено аналіз флори судинних рослин “Синевиру”, й деякі його результати обговорюються у даному повідомленні. Зокрема, конспект цієї флори включає 890 видів, що відносяться до 392 родів та 109 родин. Судинні спорові та голонасінні рослини відіграють у даній флорі порівняно невелику роль (42 види з 24 родів), у переважна більшість видів (848 видів з 368 родів) припадає на покритонасінні рослини. Середня кількість видів у родині 7,7 й у родині 2,2.

Отриманий для флори НПП спектр провідних родин характеризується високим положенням родин Asteraceae, Poaceae, Caryophyllaceae, проте типові для бореальних флор родини Cugraceae, Ranunculaceae, Scrophulariaceae займають 5-10 місця. Тим часом у трьох найбільш крупних

родинах наявні 241 вид з 104 родів, у 10 родин – 481 вид з 202 родин. До числа найбільш представлених у досліджуваній флорі родів входять як роди з провідних родин Carex, Hieracium, Trifolium, Rosa, Ranunculus, так і роди поза їх межами Galium, Viola, Campanula, Festuca, Juncus.

Згідно з нашими даними, основна маса рослин у флорі НПП являє собою трав’янисті полікарпіки (721 вид), помітна участь у флорі НПП монокарпиків (178 видів), певна кількість видів (55) – куці та кущики, є дерева (28 видів), й напівкущиків налічується 8 видів. Близькі цифри приналежності видів у флорі “Синевира” до біологічних типів, згідно з якими більшість рослин (573 види) – гемікриптофіти, значна кількість (178 видів) – терофіти, також наявні хамефіти (63 види), геофіти (40 видів), фанерофіти (28 видів), та гідрофіти (16 видів).

За ступенем пристосування до інтенсивності освітлення у досліджуваній флорі геліофітів (облігатних і факультативних) значно більше, ніж сціофітів (400 й 128 видів). Тим часом дуже помітною є участь у досліджуваній флорі рослин, здатних зростати як у відкритих, так і затінених локалітетах, а саме геліосціофітів та сціогеліофітів (362 види). Причиною цього явища є, можливо, вищий рівень флористичного багатства лучних, болотних та скельних

угруповань по відношенню до лісових угруповань.

За відношенням до температурного фактору у флорі НПП "Синевир" переважають мезотермофіти (475 видів), багато оліготермофітів (376 видів), а участь мегатермофітів незначна (39 видів). Таким чином, у флорі досліджуваної території переважають холодостійкі та помірно-холодостійкі рослини, що обумовлено природно-кліматичними особливостями гірського регіону.

За ступенем пристосування до зволоження ґрунту рослини у флорі НПП відносяться до шести основних груп: мезофіти, мезоксерофіти, мезогідрофіти, ксеромезофіти, гігромезофіти, гідрофіти. Переважна більшість видів – це мезофіти (разом з перехідною групою гігромезофітів) - 617 видів (65,9 %). Це зумовлено вологим кліматом, завдяки якому формуються порівняно вогкі екотопи, до яких приурочені мезофіти й які зайняті переважно лучними та лісовими фітоценозами. Помітна також участь гідрофітів (разом з мезогідрофітами 158 видів), які є компонентами болотних фітоценозів, поширені також біля гірських джерел, вздовж берегів потоків та річок, а декілька видів зростають у водоймах з стоячою чи проточною водою. Тим часом справжніх ксерофітів немає, але є певна частка (112 видів) мезоксерофітів та ксеромезофітів, що приурочені, головним чином, до відкритих скелястих чи кам'янистих локалітетів.

Таким чином, екологічний аналіз флори НПП "Синевир" свідчить про переважання у її складі мезофітів та геліофітів, що властиво для флор Середньої Європи, та значну участь гідрофітів, оліготермофітів і мезотермофітів, що відображає регіональну специфіку ландшафтно-кліматичних умов досліджуваної території.

В основу виконаного нами географічного аналізу було покладено схему ботаніко-географічного районування Земної кулі, розроблену Meusel et al. (1965), дещо модифіковану Rothmaler (1976). Проте ми значно спростили цю схему й відмовилися від історичного трактування елементів, натомість об'єднали у крупні блоки види з поширенням у Європі, Євразії, Євразії й Північній Америці та об'єднали в один блок так звані голарктичні й циркумполярні види. На підставі наших даних можна стверджувати, що у флорі НПП переважають таксони, рослини яких зростають у Європі (475 видів, значна частка видів, що мають євразійський ареал (313 видів), декілька видів зростають у Євразії й Північній Америці (6), й певна частина таксонів (96 видів) поширена у Голарктиці чи навіть ширше (циркумбореальний ареал). Досить цікаві географічні особливості окремих систематичних груп у флорі НПП, зокрема, серед спорових рослин (папороті, хвощі й плауни) переважають види (28 з 35) з

циркумполярним ареалом, серед однодольних таких широко поширених видів лише 26 з 185, натомість найбільша частка (87 видів) належить рослинам, поширеним у Євразії, тим часом серед дводольних видів переважають рослини з європейським (400) ареалом, у той час як євразійських видів майже у два рази менше (214).

Серед видів флори НПП з європейським ареалом найбільш цікавими є ті, що зростають виключно у Карпатах, тобто карпатські ендеміки, також у Карпатах й частково Альпах чи Балканах, тобто альпійсько-карпатські чи балкано-карпатські субендеміки. Згідно з літературними даними (Чопик, 1976, Малиновський та ін., 2002, Тасенкевич, 2006 та ін.) таких видів у флорі НПП "Синевір" усього 34. Найбільш цікавим є те, що серед ендеміків переважають рідкісні рослини (29), й більше третини відноситься до четвертої категорії рідкісності (LR), а тих, належать до першої категорії (CR), лише два види (*Coeloglossum alpinum* Schur, *Phyteuma confusum* A. Kerner), причому вони зовсім недавно (Зиман та ін., 2006) були виявлені у флорі НПП "Синевір".

Розглянутий нами розподіл родин, родів та видів у флорі НПП "Синевір" та їх біоморфологічні, екологічні й географічні особливості значною мірою пов'язані з тим, що ця флора є агрегатною, тому що складається з декількох досить самостійних фракцій, а саме високогірної флори (є, на нашу думку, однією з найбільш нетипових серед високогірних флор Українських Карпат), флори широколистяних та хвойних лісів, флори післялісових та заплавних лук, водно-болотної флори та сегетально-рудеральної фракції.

За нашими даними, рослини флори НПП розподіляються по гірських поясах наступним чином: в нижньому гірському поясі (з переважанням лісів з широколистяних дерев, в основному, *Fagus sylvatica*) їх зростає 683 види, у середньому гірському (з переважанням лісів з темнохвойних дерев *Picea abies*, *Abies alba*) – 798 видів й у верхньому гірському (субальпійський пояс з криволіссям з *Pinus mugo*, *Dushekiya viridis*, *Juniperus sabina* та високогірні луки) – 156 видів, причому значна частина видів прширена більше нвж в одному поясі, й лише близько 80 видів – у всіх трьох поясах.

Дуже цікава участь у флорі гірських поясів рослин з основних таксономічних груп. Спорові рослини поширені переважно у нижньому гірському поясі, тобто у широколистяних лісах (30 видів), у той час як однодольні й дводольні зростають майже порівну в нижньому (136 та 531 вид) й середньому (152 та 612 видів) поясах. Зате переважна більшість рослин субальпійського пояса – це дводольні рослини (110 проти 35 видів).

Наступне цікаве явище – це зростання рослин у межах певного гірського пояса. Тільки в нижньому гірському поясі поширені рослини 147 видів, лише в середньому – 84 видів, й виключно у верхньому гірському поясі – 20 видів. Тим часом 480 видів зростають в нижньому й середньому поясах, 83 види – у середньому та верхньому поясах, й 82 види – у всіх трьох гірських поясах. Таким чином, можна відмітити найбільше флористичне багатство середнього гірського пояса, переважно за рахунок поширення тут видів з сусідніх поясів, та порівняно флористичну бідність субальпійського пояса.

Переважає більшість рослин поширена в усіх гірських поясах спорадично, часто чи розсіяно, але частина з них трапляється на території НПП зрідка, й цей список охоплює близько 150 видів.

В результаті критичного аналізу флори НПП, нами було сформовано список з 133 видів, що вважаються рідкісними (Чопик, 1976, “Червона книга України”, 1996, Малиновський та ін., 2002, Тасенкевич, 2002 та ін.). Рідкісні види у флорі НПП відносяться до 90 родів з 45 родин, й їх список включає 17 видів спорових рослин (переважно папоротеподібних), 2 види голонасінних (інтродуценти *Pinus cembra* й *Taxus baccata*), 50 видів однодольних та 64 види дводольних. Їх розподіл по гірських поясах наступний: 17 видів зростають у нижньому гірському поясі, 24 види – у середньому поясі, 30 видів у обох поясах, 48 видів у середньому й верхньому поясах й лише 14 видів приурочені до високогір’я. Це *Aconitum hosteanum*, *A. nanum*, *Anemone narcissiflora*, *Aquilegia nigricans*, *Asplenium septentrionale*, *Campanula kladniana*, *Carduus kernerii*, *Diphasiastrum alpinum*, *Linum extraaxillare*, *Lycopodiella inundata*, *Oberna carpatica*, *Phyteuma confusum*, *Selaginella selaginoides*, *Trollius transsilvanicus*. Тим часом лише 15 видів рідкісних видів зростають у всіх трьох гірських поясах.

Серед рідкісних видів флори НПП переважають геліосциофіти (60 видів), трохи менше геліофітів (56 видів), й сциофітів (справжні лісові рослини) зовсім небагато (17 видів). Мезотермофітів і оліготермофітів дуже близькі кількості (60 та 61 вид). За приуроченістю до певного режиму вологості найбільша частка мезофітів (70 видів), а серед рослин з інших груп найбільш помітні мезогірофіти (12 видів) та гірофіти (10 видів).

За особливостями географічного поширення рідкісних видів флори Синевира, переважають види з європейськими ареалами (48), причому серед них найбільш численна група видів, що зростають у горах Південно-Східної Європи (*Blechnum spicant*, *Gentiana acaulis*, *Helleborus purpurascens* та ін. – 18 видів). Близько третини видів мають ареали, що охоплюють Євразію (*Cephalanthera longifolia*, *Dactylorhiza fuscii*,

Gentiana lutea, *Listera ovata* та ін. – 26 видів) й частки Голарктику (*Anemone narcissiflora*, *Asplenium septentrionale*, *Diphasiastrum alpinum*, *Drosera rotundifolia* та ін. – 20 видів). Карпатських ендеміків 29 видів, й серед них найбільш помітна частка східно-південно-карпатських ендеміків (*Carduus kernerii*, *Dianthus carpaticus*, *Ranunculus carpaticus* та ін. – усього 14 видів), у той час як видів, поширення яких обмежено лише Східними Карпатами, порівняно небагато (*Campanula subcapitata*, *Euphorbia carpatica*, *Galium carpaticum*, *Oberna carpatica* та ін. – 12 видів), й вони є, в основному, вузькими географічними расами з спірним таксономічним статусом.

Окремої уваги заслуговує адвентивна фракція у флорі Національного парку "Синевир", до складу якої нами (Протопопова, Тюх, Шевера, 1999) віднесено 104 види з 74 родів і 27 родин. Найбільша кількість видів відноситься до родини *Asteraceae* (24 види з 14 родів), помітні кількості видів у родині *Chenopodiaceae* (9 видів з 2 родів), *Brassicaceae* (8 видів з 8 родів), *Poaceae* (8 видів з 6 родів), *Malvaceae* (7 видів з 3 родів), *Lamiaceae* (6 видів з 5 родів), *Boraginaceae* (5 видів з 5 родів), *Fabaceae* (4 види з 3 родів), *Scrophulariaceae* і *Solanaceae* (по 4 види з 4 родів), *Caryophyllaceae* і *Rosaceae* (по 3 види з 3 родів). Решта 15 родин представлена одним чи двома видами. Найбільшою кількістю видів представлені роди *Chenopodium* (7 видів), *Malva* (5 видів), *Sonchus* (3 види), роди *Anthemis*, *Arctium*, *Athriplex*, *Chamomilla*, *Cirsium*, *Bromus*, *Euphorbia*, *Fumaria*, *Galeopsis*, *Potentilla*, *Senecio*, *Setaria*, *Solanum*, *Vicia*, *Xanthium* містять по два види, інші 56 родів - по одному виду.

За способом занесення лише три види можна віднести до ергазіофітів, решта дісталася на цю територію самостійно (кенофіти).

За походженням серед археофітів переважають середземноморські види (19), середземноморсько-ірано-туранські та ірано-туранські (по 8 видів), а серед кенофітів - північно-американські (6 видів), південно-американські та середземноморсько-ірано-туранські (по 3 види).

За життєвими формами домінують однорічники (65 видів); монокарпиків 15 видів, трав’янистих полікарпиків 20 видів, кущів і дерев по 2 види.

Переважну більшість складають види, що засмічують поля і городи (40), а також типові рудерали (15 видів). До звичайних пасовищних бур’янів відносяться 15 видів, решту складають придорожні види та агрофіти. Наявна значна кількість археофітів (50 видів), що дає підставу припустити, що закономірність розподілу археофітів у широтному напрямку (збільшення їх участі у флорах з півдня на північ) також зберігається для видів даної групи рослин у висотному напрямку.

Слід зазначити, що для заповідних урочищ найбільшу загрозу становить поширення *Phalaeroloma annuum* (L.) Dumort. та *Impatiens parviflora* DC, поширення яких на Україні, у тому числі у Карпатському регіоні, носить зараз характер експансії, тим більше, що вони відносяться до агріофітів, тобто увійшли до складу природних ценозів з більш або менш порушеною структурою. У напівприродних ценозах також є тенденція до поширення *Juncus tenuis* Willd., *Oenothera biennis* L., *Xanthoxalis fontana* (Bunge) Holub, *Saponaria officinalis* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Althaea officinalis* L., *Lamium album* L., *Salix fragilis* L. та ін.

Тим не менш фіторізноманіття судинних рослин спонтанної флори Горган в цілому потребує подальшого поглибленого вивчення та уточнення.

Висновки

1. Нами уточнено видовий склад спонтанної флори НПП "Синевір", яка охоплює в наш час 890 видів судинних рослин з 392 родів та 119 родин, й середня кількість видів у родині й у роді менші від таких у більшості інших регіональних флор.

1. Малиновський К.А., Царик Й.В., Кияк В.Г., Нестерук Ю.І. Рідкісні, ендемічні, реліктові та погранично-ареальні види рослин Українських Карпат. – Львів: Ліґа-Прес. – 2002. – 76 с.
2. Протопопова В.В., Тюх Ю.Ю., Шевера М.В. Характеристика адвентивної фракції флори Національного природного парку "Синевір" // Проблеми екологічної стабільності Східних Карпат / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку "Синевір" (24-

2. У спектрі провідних родин відмічено високе положення родин *Asteraceae*, *Poaceae*, *Rosaceae*, *Caryophyllaceae*, проте типові для бореальних флор родини *Scrophulariaceae*, *Ranunculaceae*, *Scrophulariaceae* займають більш низькі місця.

3. У біоморфологічній структурі флори НПП переважають трав'янисті полікарпіки (720 видів), помітна участь монокарпиків (178 видів), й більшість рослин – це гемікриптофіти (573 видів), з помітною домішкою терофітів (178 видів).

4. В екологічній структурі флори НПП переважають геліофіти (400 видів), у той час як сциофітів порівняно небагато (128 видів), також мезотермофіти (475 видів).

5. За ареалами найбільш помітна участь видів з поширенням лише у Європі, й з них 34 види – це ендеміки й субендеміки, переважна більшість яких є рідкісними рослинами, яких у флорі НПП усього 133 види.

6. Адвентивна фракція у флорі НПП включає 104 види з 74 родів і 27 родин, й переважну більшість цих видів є рослинами, що засмічують поля й городи, а також типові рудерали.

- 27 червня 1999, Синевір, Україна).- Синевір, 1999.- С. 157-158.
3. Тасенкевич Л.О. Червоний список судинних рослин Карпат. – Львів% ДПИ НАН України, 2002. 0 28 с.
4. Червона книга України. Рослинний світ. – Київ: Укр. енциклопедія, 1996. – 603 с..
5. Чопик В.І. Високогірна флора Українських Карпат.- К.: Наук. думка, 1976.- 248 С.
6. Meusel H., Jager E., Weinert E. Verileichende Chorologie der zentraleuropaischen Flora. - Bd.I. - Jena: Fischer, 1965.- 583 s.